

Jolanta Chomko

Białystok

Polskie i rosyjskie argotyzmy osobowe

Do określenia potocznych odmian języka narodowego opartych na odrębności środowiskowej użytkowników współcześni językoznawcy używają wielu terminów, których dokładny zakres nie został jeszcze sprecyzowany. Są to między innymi: gwara środowiskowa, żargon, socjolekt, slang, argot, szwargot. Oczywiście jest, że użycie każdego z tych terminów motywowane jest podejściem do języka (np.: stylistyczne, socjologiczne) lub określoną tradycją narodową („argot” – tradycja francuska, „slang” – anglojęzyczna).

Te odmiany języka stanowią swego rodzaju kod, przy pomocy którego porozumiewają się określone grupy społeczne i dlatego najważniejszymi dla nich okazują się trzy następujące kategorie: zawodowość – przydatność środków językowych w profesjonalnej działalności grupy; tajność – możliwość takiego kodowania informacji, aby w miarę potrzeby była ona dostępna wybranym osobom; ekspresywność – językowe sposoby informowania o stosunku członków grupy do rzeczywistości¹.

Argotyzmy są więc wyrazami lub połączeniami wyrazów o ograniczonym zasięgu, które powstały na gruncie tej lub innej gwary środowiskowej lub zawodowej i z czasem przeniknęły częściowo do słownictwa ogólnego, zwłaszcza potocznego. Z jednej strony argotyzmy to tajne, ezoteryczne słowa, które są zrozumiałe tylko dla wąskiego grona użytkowników, z drugiej jednak – to nieodłączny element języka ulicy, którym w warunkach dzisiejszego megapolis posługują się miliony ludzi najróżniejszych zawodów,

¹ S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1994, s. 146.

narodowości, różnych grup wiekowych. Cechą znaną argotyzmów jest ich stosunkowo wielka zmienność, zastępowanie jednych argotyzmów innymi, ekspresywność tego typu wyrazów jest bowiem uwarunkowana ich nowością i świeżością.

Argot miejskie, głównie ze środowisk nieinteligentnych, gwara młodzieżowa, w tym studencka i uczniowska, zajmuje jak gdyby pośrednią pozycję między utajnioną gwarą przestępczą i niezrozumiałą ze względu na specyfikę danej profesji gwarą zawodową. Granica między językiem potocznym a np. slangiem studenckim często bywa nieostra. W ostatnich latach zaciera się także granica między gwarą uczniowską a językiem środowisk przestępczych, więziennych i narkomańskich. Do języka uczniowskiego przeniknęło wiele elementów z tych właśnie odmian socjolektalnych języka².

Największy udział w upowszechnianiu argotyzmów mają uczniowie, studenci, żołnierze i środowiska przestępcze. Pewną rolę w przenoszeniu tej leksyki mogą również odgrywać utwory literackie. Proces przenikania argotyzmów do języka potocznego zachodzi na tle ogólnych przemian, awansu mas ludowych i zacierania się ostrych przedziałów między poszczególnymi grupami i środowiskami społecznymi.

Argot podlega takim samym prawom rozwoju, jakie funkcjonują w języku jako całości. Stanowi reakcję na wszelkie zmiany w życiu społeczno-politycznym oraz odzwierciedla stosunek określonych grup społecznych do tych zmian.

Ze względu na ogromny zasób argotyzmów funkcjonujących we współczesnym języku rosyjskim i polskim analiza procesu ich kształtowania się z konieczności została ograniczona do przykładowych grup synonimów określających 'kobietę lekkich obyczajów' i 'pijaka'. Wymienione nazwy cechuje szczególne bogactwo synonimiczne. Jest to z pewnością rezultat szerokiego zainteresowania społeczeństwa tymi zjawiskami.

Argotyzmy polskie zostały wybrane ze *Słownika argotyzmów*³, z prac S. Grabiasa⁴ i A. Markowskiego⁵; argotyzmy rosyjskie – ze słownika argotyzmów moskiewskich⁶.

Znaczny procent argotyzmów powstaje w wyniku derywacji (derywacja sufiksalna, bezafiksalna, wsteczna, itd.) oraz kompozycji (złożenia i konta-

² H. Zgółkowska, *Specyfika języka młodzieżowego w świadomości uczniów*, [w:] *Socjolingwistyka*, t. 11, red. W. Lubaś, Kraków 1991, s. 99-107.

³ S. Kania, *Słownik argotyzmów*, Warszawa 1995.

⁴ S. Grabias, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 1994.

⁵ A. Markowski, *Polszczyzna końca XX wieku*, Warszawa 1992.

⁶ В. С. Елистратов, *Словарь московского арга*, Москва 1994.

minacje). Najbardziej produktywnym typem procesu słowotwórczego, podobnie jak w języku ogólnym, jest derywacja strukturalna i semantyczna. W wyniku derywacji powstają najczęściej argotyzmy będące wynikiem modyfikacji znaczeniowej lub tylko modyfikacji formalnej.

Wśród polskich nazw określających 'kobietę lekkich obyczajów' większość stanowią wyrazy powstałe przy pomocy derywacji sufiksальной:

-**ówka**: *orbis-ówka, tir-ówka, dewiz-ówka, hotel-ówka, szycht-ówka, ros-ówka, rog-ówka*;

-**owa(-owa)**: *bali-owa, port-owa, rozpad-owa, lokal-owa, futr-owa*;

-**ara**: *cygincia-ara, giganci-ara, mineci-ara, parkieci-ara, pikięcia-ara*;

-**ka**: *mew-ka, szprot-ka, publicz-ka, wycirus-ka, bandos-ka*;

-**era**: *lampuc-era, czekolad-era*;

-**ica**: *hiszpan-ica*.

Tak jak w polszczyźnie ogólnej, wśród argotyzmów można zauważyć również złożenia. Wszystkie przykłady to konstrukcje determinatywne: przydawkowe (*czarnoszujka, krzywautka*), dopełnieniowe (*dupodajka*) i okolicznikowe (*cichodajka*).

Kontaminacje wśród polskich argotyzmów określających 'kobietę lekkich obyczajów' są reprezentowane tylko przez jedną kontaminację jednowęzłową: *biurwa* (biuro + kurwa; węzeł -r-).

Atrakcyjność wielu argotyzmów polega na tym, iż istniejące już w języku ogólnym słowa otrzymują nowe znaczenia. Zachodzą w nich zmiany semantyczne o charakterze degradacyjnym. Są to zmiany polegające na przewartościowaniu tych wyrazów ku negatywnemu nacechowaniu uczuciowemu i stylistycznemu. Przykładami takich wyrazów mogą być: *éma* (w języku ogólnym jest to określenie nocnego motyla), *turystka* (osoba podróżująca i zwiedzająca), *biedronka, blacha, panienka, kuzynka, hrabianka, stonka*.

Warto również zwrócić uwagę na to, iż wśród polskich synonimów określających 'kobietę lekkich obyczajów' występuje niewielkie zróżnicowanie semantyczne. W zależności od tego, gdzie dana kobieta świadczy swoje usługi i czym się charakteryzuje możemy wyróżnić: *nesca* ' prostytutka zwykle oczekująca na klientów w kawiarni' (wyraz powstał poprzez derywację semantyczną od „nesca” – rodzaj kawy rozpuszczalnej), *hipisznica* ' prostytutka okradająca z pieniędzy mężczyzn', *hrabianka* ' prostytutka uprawiająca nierząd w lokalach' (określenie to wskazuje na to, iż dana osoba lubi wygodę), *orbisówka* ' prostytutka uprawiająca proceder w hotelach' (nazwa powstała poprzez derywację semantyczną od „Orbis” – biuro podróży), *portowa* ' prostytutka uprawiająca nierząd w mieście portowym', *rosówka* ' prostytutka uprawiająca swój proceder „na rosie”'; prostytutka w starszym wieku wy-

chodząca na ulicę późnym wieczorem', *rura* ' prostytutka, zwykle o zaniedbanym wyglądzie, pobierająca za proceder niskie opłaty'. Zjawisko to nie jest zauważalne wśród zebranych w słowniku argotyzmów rosyjskich.

Rosyjskie argotyzmy określające 'kobietę lekkich obyczajów' to niewielka grupa wyrazów. Wśród nich występują:

- argotyzmy sufiksalne: *давал-ка*;
- formacje prefiksalne i prefiksально-sufiksalne: *без-отказ-ка, интер-девочка, под-стил-ка*;
- złożenia: *белоснежка*.

Derywacja sufiksalna jest dominującym sposobem tworzenia synonimicznych argotyzmów rosyjskich określających 'pijaka, alkoholika':

-(н)ик: *датик, дринчужник, клиник, фляжник, ужратик, синюшник, троник*;

-ка: *алкашка, синюшка*;

-уга(-уха): *дринчуга, синюха*;

-аш: *алкаш*;

-арь: *шибарь*.

Wśród argotyzmów osobowych do rzadkości należą formacje prefiksalne i prefiksально-sufiksalne, czego przykładem są nieliczne nazwy rosyjskie: *забултыж-ник, под-дат-ик*.

W obrębie leksyki żargonowej produktywnym typem słowotwórczym jest ucięcie wyrazu podstawowego o elementy niefleksyjne. Do tworzenia nazw osób zabieg ten jest wykorzystywany dość często. W zebranych materiale przykładem argotyzmu powstałego przy pomocy derywacji wstecznej jest: *алк* (алкоголик), w którym ucięta została część wygłosowa.

Dość produktywnym sposobem tworzenia nowych synonimów określających 'pijaka, alkoholika' w rosyjskim argo okazały się kompozycje: *аквалонгист, алкмэн, алконоид, алконавт, алкофан, бормозлот*.

Również wśród polskich nazw określających tę grupę ludzi dominują argotyzmy sufiksalne:

-us: *chlajus, szmirus, ochlapus, kirus*;

-ak: *chlapak, chlupak*;

-ek: *kiziorek*.

W tej grupie wyrazów można spotkać także formacje prefiksально-sufiksalne: *ob-rzyga-niec, o-chla-sta* i kompozycje: *oktawian, sznapsbaryton*.

Polskie argotyzmy określające 'pijaka, alkoholika' to również neosemantyzmy, np.: *lach, oliwa*.

Cechą charakterystyczną polskich i rosyjskich argotyzmów określających 'alkoholika' jest tendencja do łączenia różnych sufiksów z tą samą podstawą. W rezultacie czego otrzymujemy znaczną liczbę derywatów o takim

samym zakresie znaczeniowym. Z punktu widzenia komunikacji są to zbędne elementy językowe, które służą przede wszystkim celom ekspresyjnym.

W języku rosyjskim i polskim głównym źródłem argotyzmów strukturalnych jest słownictwo potoczne oraz potoczne związki frazeologiczne. Następne w kolejności źródło stanowi język ogólny. W mniejszym stopniu argot korzysta z podstaw słowotwórczych pochodzących z warstwy leksyki terminologicznej, ze słownictwa gwar ludowych, a także słownictwa żargonowego środowisk przestępczych, z wyrazów obscenicznych, niezaadaptowanych wyrazów pochodzenia obcego oraz nazw własnych.

Rosyjską i polską leksykę żargonową cechuje różnorodność typów słowotwórczych oraz pewna dowolność w wykorzystywaniu elementów językowych. Argotyzmy nazywające osoby bardzo często powstają w wyniku sufiksacji. Wykorzystywane są w nich przede wszystkim sufiksy o nacechowaniu ekspresyjnym, gdyż w słownictwie tym słowo jest traktowane przede wszystkim jako środek ekspresji.

S U M M A R Y

The object of the analysis is the problem of Polish and Russian personal jargons. The most frequent method to form personal jargons naming "woman of easy virtue" and "drunkard" is suffixation. In the process of formation emotionally marked suffixes are mainly used because in this vocabulary a word is treated as a focus of expression. Great percentage of such jargons is formed with the help of new meanings given to existing words.